

քաղաքականութիւնը ենթարկին Ռուսաստանի քաղաքականութեան ամեն բանի մէջ:

«Կարելի է որ ուրիշները մասնաւոր առարկութիւններ էլ ունենան այդ գանազան պայմաններէ դէմ և կարելի է որ փաստեր ներկայացնեն հաստատելու համար թէ այդ պայմանները եւրոպական և ասիական թիւրքիայի նահանգներում մշտական խաղաղութիւն հաստատելու յարմար չեն: Բայց նրանց այդ մասնաւոր և առանձին աշխատութիւնը, թէ իրաւացի լինի և թէ անիրաւ, դաշնադրութիւններին ստորագրող տերութիւններին միտած ման գլխաւոր առարկայ չէ: Բայց այն հետեւանքները որ կ'ունենան յոյն ժողովրդի և ծովային գորութեան հաւասարակշռութեան վրա, այդ պայմաններին գլխաւոր հետեւանքը կը լինի և, Պոլսի կառավարութեան քաղաքական անկախութիւնը ցածրացնել մինչև հպատակութեան աստիճան: Այդ կառավարութեան իրաւասութիւնը տարածվում է աշխարհագրական այնպիսի դիրքերի վրա որոնք հետ խորը կապված են Սեփիւսի նիւայի շահերը Օսմանեան կառավարութիւնը իշխանութիւն ունի բանալու և փակելու այն նեղուցները որոնք ձևացնում են ազգերի բնական մեծ ճանապարհը Նեփիւսի ծովի և Սև ծովի մէջ տեղը: Նա տիրապետում է Պարսկային ծոցից վերև Արևելքի ծովափերի վրա և Սուէզի ջրանցքի մօտակայքերում:

«Անգլիական կառավարութիւնը չէ կարող չը յուզվել երբ տեսնում է թէ այդպիսի իրաւասութիւն ունեցող մի կառավարութիւն սեղմվում է մի աւելի մեծ տերութեան քաղաքականութեան յառաջնութեան խումբերի մէջտեղ, այնպէս որ գրեթէ անկարելի կը լինի նրա անկախութիւնը, մինչև անգամ՝ նրա գոյութիւնը: Այս հետեւանքները դաշնագրի այս ինչ կամ այն ինչ յօդուածից չեն բխում այնչափ որչափ նրա ամբողջութենից: Այն վիճաբանութիւնը որին կ'սկսեցնում ներկայացող տերութիւնները մէկը սահման դրած կը լինի թէ այս ինչ յօդուածների վրա միայն պէտք է լինի, երեւակայական մի դարման կը լինի այն վտանգներին որոնք սպառնում են Անգլիայի շահերին և Ներքապի խաղաղութեան:

«Թագուհու կառավարութեան ունեցած նպատակը Կ. Պոլսի կոնֆերանսից աւելի էր որ օսմանեան կառավարութեան գործադրել տայ թիւրքական վերանորոգութիւնները, զեղծումները ջնջվին և այդպէս կայսերութիւնը պահպանվի մինչև որ կարողանայ այլ ևս հարկաւորութիւն չունենալ երաշխաւորութեան և պաշտպանութեան ծայրին է թէ այդ հետեւանքի հասնել կարելի էր միայն կայսերութեան զանազան ժողովուրդներին բաւականին գոհացրել մի գորութիւն տալով, որպէս զի իբրև օրինաւոր հպատակներ սուլթանի, հայրենասիրութիւն և մինչև անգամ պարսաւորութիւն համարելին պաշտպանել թիւրքաց կայսերութիւնը: Նոյն իսկ օսմանեան կառավարութեան այս մասին արած ձախող ընդդիմութիւնը անաջող թողնեց այդ քաղաքականութիւնը և այս գորութեան մէջ որին առաջնորդեցին մեզ այժմեան գեպերը, էլ չէ կարելի մի և նոյն արդիւնքները ձեռք բերել մի և նոյն միջոցներով: Ի հարկէ մեծ փոփոխութիւններ պէտք է լինեն այն գաշնադրութիւններին մէջ որոնք մինչև այժմ կառավարեցին արևելքի կայսերութիւնը: Բայց մեր տերութեան ունեցած նպատակն այն է որ մի լաւ վարչութիւն, ապահովված խաղաղութիւն և ազատութիւն ունենան կայսերութեան ժողովուրդները որոնք մինչև այսօր զրկված էին այդպիսի բարիքներից:

«Բայց ոչ այն շահերը որոնք թագուհու կառավարութիւնը պարտաւոր է պաշտպանել և ոչ այն նահանգների բարեկեցութիւնը որոնցով զբաղվում է դաշնագրերը, չէ կարելի որ պաշտպանվին մի այնպիսի կոնգրեսում:

որի խորհրդակցութիւնները սահմանափակվում են զգուշութիւններով, որոնց իշխան Գորչակովը ցոյց է տալի իր հաղորդած վերջին գորութեան մէջ:

«Ձեր Վսեմութիւնը կը կարգայ այս գրութիւնը արտաքին գործերի մինիստրին և նրան կը տայ սրա մի օրինակը: Սալիսբուրի»

ՀԱՅՈՑ ԽՆԳԻՐԸ ԱՆԳԼԱՅՈՒՄ

«Հայկական խնդիրը Լոնտոնի մէջ այժմ բաւական շարժում գտաւ: Քաղաքագետ անձանց և «Քլեյնթոն» մէջ հայ ազգին և Հայաստանի ապառնի գրութեան վերա կը խօսին շարունակ: Այս յուզումն առաւել ևս զգալի եղաւ, երբ Ռուսիա՝ խաղաղութեան պայմաններէն միով՝ Հայաստանի մէկ մասն իրեն սեփականել որոշեց: Շատ քաղաքագետ անձինք՝ Ռուսիոյ դէպ ի Եփրատայ հովիտն յառաջանալուն մէջ Հնդկաստանի համար մեծ վտանգ կընդունարն, թէպէտ և Քաղաքացի արտաքին գործոց պաշտօնաւոր լորտ Տէրպիլ՝ որպէս նաև այլք՝ այս կարծիքէն չեն:

«Իրազիբը հայոց անցեալին վերա կը դըրեն, և նոցա այսչափ տարինորէ վեր անհնարին տառապանաց և հալածանաց դէմ մաքառելով՝ հայրենիքէ հեռի տարաբնուութեան մէջ՝ նախանձախնդիր յամառութեամբ ցարդ իրենց ազգութիւնը, կրօնքն և լեզուն անտերիւր և անթերի պահելին կը ջատագովեն: «Կառ Ուորլաս» անուն թերթն իւր մարտի ամսաթիւոյն մէջ հայ թագաւորի և վարդապետի ընտիր պատկերներ հրատարակած էր, և հայոց պատմութեան համառօտ բովանդակութիւն մի ընելով՝ նոցա արժանիքն առաւել գովեստներ բրած էր առատագէս նոցա ինչ ինչ յատկութիւններն յիշատակելով:

«Մարտ ամսոյն սկիզբը նաև մի փոքրիկ տետրակ հրատարակեցաւ Լոնտոնի մէջ, «Եփեսոսեան ժողովն» և Հայք տիտղոսով: Այս տետրը, որ խաղաղասիրական ոգով գրուած՝ հայոց անցեալ և ներկային մէջ կրած տառապանքները կը նկարագրէ, և պօղարաց ու հայոց մինչև այժմ բրած յառաջդիմութեանց և նոցա ընկերական կենաց բաղդատութիւնը կընէ և այլն, Կալէսի իշխանին, Քաղաքացի նախարարաց, լորտերուն բարլամէնթի անգամներուն, եկեղեցականաց երևելի դասուն, «Քլեյնթոն» և գանազան ընկերութիւններու ուղղութեամբ, և բարի ընդունելութիւն գտաւ իւր չափաւորութեանը համար: Ուրիշքսթըրի եպիսկոպոսը մասնաւոր նամակաւ իւր ջերմ համակրութիւնը կը յայտնէ հայ ազգին համար, «Հայերն ընտիր և ազնիւ ցեղ մի են, խիստ ուրախ պիտի լինին, կըսէ, գանտը անկախ և երջանիկ տեսնելով օր մի: Լիտոն երեւելի եկեղեցականն ալ կը գրէ թէ իւր բոլոր համակրութիւնն հայոց հետ է, և բարեմաղթութիւններ կընէ անոնց ապառնի երկնայեան համար: Արիպըլ դուքսն և ուրիշ երևելի անգլիացիներ մասնաւոր նամակներով հայոց համար իրենց համակրութիւնը կարողացայտն:

«Լոնտոնի և Մանչեսթըրի հայերն այս գիտաւոր պարագայներուն մէջ անտարբեր կեցած չեն: Նոքա՝ որ Անգլիոյ պէս ազատ և քաղաքակիրթ երկրի մէջ բնակելու բարեբաղդութիւնն ունին, յիշելով Հայաստանի տարաբաղդ հայերը կը նկրտին այնպիսի միջոցներ ձեռք առնուլ որով առաջնիւց դեսպանաւորութիւն մէջ հայկական խնդիրն ևս մեծ տերութեանց առջև ներկայանայ, և Հայաստանի համար արդարեւ բարի կառավարութիւն մի ձեռք բերուի: Բայց ոչ միայն հայերն, այլ և բարեւեր անգլիացիք նոցա քաջալեր և ջատագով կը կանգնին, և ի միասին կը գործեն:

«Մարթ Պրայս հայասեր անգլիացին՝ որ

Հայաստան երկար ճամբորդութիւն բրած, և մինչև իսկ Արարատայ գագաթն ելած է, մեծ համակրութիւն և սէր կարողացայտէ հայոց համար, և այժմեան Արևելեան խնդրոյն առթիւ՝ նոցա օգտակար լինելու նպատակաւ՝ ամսոյ 19-ին իւր տունն հրաւիրեց մի թիւ իւր անգլիացի բարեկամներէն, ինչպէս նաև Լոնտոն և Մանչեսթըր բնակող մեր համագլխներէն, հայկական շահերը պաշտպանելու հարկաւոր եղած միջոցներուն վրա խորհրդակցելու համար:

«Այս ժողովին ներկայ էին, ինչպէս Քայմը և ուրիշ լրագրիւններ հրատարակեցին, Պաթհի մարքիզը, Մարթ Աշլի, Սըր Քէննուէյ, Սըր Հէնրի Վէրնէ, Սըր ձէորձ Երնի, Մարթ Նորմէն Կրօմլըր և այլն, ընդամենը 20 հոգի չափ, որոցմէ շատերը բարլամէնթի անդամ են, ինչպէս նաև ինն հայազգիք, որոցմէ մին Դարեմսթըն էր:

«Առաջագործ խնդիրներն հետեւեալն էին:

1. Թէ Հայաստանի արդի հայ բնակչաց թիւն որչափ է բաղդատութեամբ Մայէմ (Իսլամ) ժողովուրդեան հետ:

2. Հայ ժողովուրդեան գանգատանաց և դժգոհութեանց ծրագիր մի ներկայացնել:

3. Թէ ինչ միջոցներ հարկաւոր են անոնց դարման տանելու համար:

4. Թէ ինքնօրինութիւնն հնար է Հայաստանի արդի գրութեան նկատմամբ:

«Սեղանի մի վերա Հայաստանի աշխարհագրական ընդարձակ տախտակ մի դրուած էր, և ամեն ոք նորա դիրքը կը զննէր:

«Մարթ Պրայս համառօտ ատենախօսութեամբ մը բացատրեց հանդիսականաց՝ սոյն ժողովոյն նպատակը, որով կուզէր առիթ ընծայել հրաւիրեալ հայոց՝ իրենց երկրին արդի վիճակին և նորա պիտոյից վերա իրենց զաղափարներն յայտնելու: Անմիջապէս ետքը, մեր ազգակիցք իրենց պատրաստած գրութիւններն հանդիսականաց առջև ընթերցան: Այս գրութեանց կարճառօտ բովանդակութիւնը հետեւան է:

«Թէ հայերն այսչափ դարբեր է ի վեր Հայաստանի մէջ կը տառապին ոչ միայն բարբարոս քրիստոնէական կողմանէ կրած զրկանքներով, հայաւ նաև տեղական կառավարութեան կողմանէ բաւական պաշտպանութիւն չը գտնելով: Թէ հայերը բուն Հայաստանի մէջ խիստ թուաւոր են, սակայն իթէ նոցա թիւը վերջին ժամանակներս համեմատաբար նուազեցած է, սորա պատճառն՝ իրենց շարունակ եղած զրկանաց չը կրնալով տանիլ, հայրենի հողէն խումբ խումբ տարագրիւն է: Թէ ժամանակն հասեալ է, պէտք է Ներքալ՝ մանաւանդ Անգլիա նկատողութեան առնու հայոց վերջերքը, որոնց յանցանքն՝ բոտ օմանց՝ ուրիշ բան չէ, եթէ ոչ խաղաղասէր լինին և Սուլթանին կառավարութեան դէմ չապստամբիւն: Թէ հայերն ինքնօրինութիւն կուզեն Հայաստանի համար, մասնաւոր որ հայոց և թրքաց մէջ մասնաւոր դառն ատելութիւն մի չը կայ, և թէ թուրքերն հայոց պէս մի և նոյն ատելութեամբ կատեն զքրիստոնէ, և այլն և այլն:

«Անգլիացի հանդիսականաց կողմանէ տան և մէկ անձինք հետզհետէ խօսեցան: Սըր Վէրնէյ, Միսօռալ Աշլի, Պաթհի մարքիզը, և այլն, հայոց համար իրենց ջերմ համակրութիւն յայտնելով՝ ոմանք ինքնօրինութիւնը յարմար կը գտնէին, ուրիշներ բաւական դժուարութիւններ կը նշմարէին այսպիսի կառավարութեան համար Հայաստանի արդի գրութեան նկատմամբ, ոմանք ալ Լիբանանու կառավարութեան նման կառավարութիւն մի աւելի յարմար կը գտնէին այժմ:

«Այսպէս բաւական խօսելէ և գաղափարներ արտայայտելէ զինի, առաջարկեցաւ մի մասնաժողով կազմել՝ բաղկացեալ բոլոր ներկայ գտնուող անգլիացիք և հայազգի հանդիսականներէ, և որոշուեցաւ լորտ Տէրպիլի պատգամաւորութիւն մի ուղղել և յիշատակարան մի ներկայացնել խնդրելով որ առա-

ջիկայ դեսպանաւորովն մէջ հայոց խնդիրն իսկ նկատողութեան առնուն Սեփիւս Բրիտանիոյ պաշտպանութեան ներքէ: Սըր Քէննուէյ մարդասիրաբար յանձն առաւ լորտ Տէրպիլի գրել պատգամաւորութեան մասին, և Մարթ Պրայս մասնաժողովոյ ատենադպիր ընտրուեցաւ: Սըր Վէրնէյ իւր բոլոր համակրութիւնն յայտնելու համար՝ ինքրեց և առաջարկեց որ հետեւեալ ժողովն իւր տունը տեղի ունենայ:

«Այսպէս վերջացաւ այս ժողովն ի մեծ ուրախութիւն հայ հանդիսականաց, որոնք բաւական բաւ չէին գտնել իրենց զբաղած ուրախութիւնն և շնորհակալքն յայտնելու այս ազնիւ և վեհանձն ազգին զաւակներուն, որոնք հայ անուան ցոյց տուած կարեկցութեան և սիրոյն համար համայն հայոց երախտագիտութեան արժանի են:

«Ինչպէս որ անգլիական լրագրաց մէջ հրատարակուեցաւ արդէն, լորտ Տէրպիլ հաւանեցաւ հայ պատգամաւորութիւնն ընդունիլ սակայն օր մի չորոշուեցաւ տակաւին, քանզի յայտնի իսկ չէ այժմ թէ դեսպանաժողով տեղի պիտի ունենայ թէ ոչ:

(Մատիս)

ՄՇԱԿԻ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆՆԵՐ

ՆԻՒԵՐՈՒԿ, 18/30 ապրիլի: Ստուովեստ-Հարբար Մեն նահանգում եկաւ համբուրգեան շոգենաւ ծխիբրիտ, որ ինչպէս պատմում է կապիտան Բադէհաուզէն, վարձված էր ռուսաց կառավարութենից: Շոգենաւը Ֆինլանդիայի նաւահանգստից վերցրեց 600 ճանապարհորդ նաւի վերի յարկում և 63 մարդ կարիներին (առանձնատեսեակների) մէջ: Ապրիլի 20-ին Բալտեան նաւահանգստից դուրս գալով ծխիբրիտ շոգենաւը անցաւ Շտաշանդիայից դէպի հիւսիս Կապիտան Բադէհաուզէն կարիների ճանապարհորդներից մէկի իշխանութեան տակ լինելով, հրաման ստացաւ ուղևորվել դէպի Ստուովեստ-Հարբար: Նրբ հասան այդտեղ, շոգենաւից ոչ ոք չէ իջել բացի կապիտանից և այն պարոնից, որի իշխանութեան տակ էր նա: Այս անձը, ինչպէս երևում էր, ռուսաց նաւատորմի օֆիցեր էր: Ոչ ոք իրաւունք չունէր շոգենաւից դուրս գալ: Շոգենաւով ճանապարհորդողները պատերազմական նաւի կանոնաւոր զօրք են, որ բաղկացած է 69 օֆիցերներից և ռուսաց կայսերական նաւատորմի 600 նաւատիներից, որոնց հրամանատարն է կոմ Գրի-նենբերգ: Նա ուղարկեց Ս. Պետրբուրգ նշանադիր դէպի ծովափու Լիսովսկու անունով:

ՄԱՆՉԵՍՏԵՐ, 18/30 ապրիլի: Հիւսիսային Անգլիայի ազատամիտ ընկերակցութիւնների 1500 պատգամաւորների ժողովը վճռեց բողոքել կառավարութեան պատերազմական քաղաքականութեան դէմ, գտնելով, որ Բի-կոնսթիլի քաղաքականութիւնը խաղաղութեան հաստատման համար միակ չարագիւր է:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԿ, 21-ին ապրիլի: Իշխան Գորչակովի առողջութիւնը լաւանում է: Սեփիւս Նիկոլայ Նիկոլայիվիչ հասաւ ապրիլի 19-ին Օդեսա՝ Նորին Բարձրութեան ընդունելութիւնը փառաւոր և հանդիսաւոր էր: Վաղը Սեփիւս Նիկոլայի սպասում են Ս. Պետրբուրգում: Ս. Պետրբուրգից ուղևորվում է դէպի Կ. Պոլս իշխան Լաբանով-Բոստովսկի, ռուսաց դեսպանի պաշտօնով, իսկ Ս. Պետրբուրգում սպասվում է թիւրքաց դեսպան Նահիս-փաշա:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԿ, 21-ին ապրիլի: Թիւրքիա-բնակ հայերի պատգամաւոր արքեպիսկոպոս Խորէն Նար-Բէյ, կատարեց Նեփսի պրօսպեկտի վրա գտնվող հայոց եկեղեցում հոգեհանգիստ ներկայ պատերազմի ընթացքում ընկած հայ զինուորների յիշատակին և հանդիսաւոր մաղթանք Թագաւոր Կայսրի երկարակեցութեան համար:

Խմբագիր — հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ